

Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών μέσα από τις υπηρεσιακές εκθέσεις των Επιθεωρητών τη χρονική περίοδο 1965-1970.

Περίπτωση Νομού Σερρών

Μαρία Παπαδανιήλ

Δασκάλα, Msc: «Σπουδές στην Εκπαίδευση»,
Διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου

Εισαγωγικά

Στη χώρα μας, η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού έργου βρίσκεται σε επίκαιρη θέση στις συζητήσεις που διεξάγονται τόσο στους εκπαιδευτικούς όσο και στους κυβερνητικούς και συνδικαλιστικούς κύκλους, και μελετάται από την εκπαιδευτική κοινότητα αποτελώντας πάντα ένα ιδιαίτερο εκπαιδευτικό πρόβλημα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο παίρνει ιδιαίτερες διαστάσεις, προκαλώντας έντονες αντιπαράθεσεις όταν γίνονται προσπάθειες θεσμοθέτησης συστημάτων αξιολόγησης. Βασικό αίτιο για την «αποτελεσματική αντίσταση» των Ελλήνων εκπαιδευτικών ήταν -και είναι ίσως ακόμα- η ανάμνηση των ορατών μορφών άσκησης ελέγχου και εξουσίας μέσα από τις επιθεωρήσεις που γίνονταν στο παρελθόν (Κοσμίδου-Hardy, 2005, σελ. 90). Αυτό ίσως συμβαίνει γιατί οι εμπειρίες και κυρίως οι πικρίες του παρελθόντος, που έχουν συσσωρευτεί στις μνήμες των εκπαιδευτικών, και οι οποίες πολλές φορές μεταφέρονται και αποτελούν «βόλεμα», «έχουν δημιουργήσει ευνοϊκό κλίμα όχι μόνο για αναστολή αλλά και για την κατάργηση κάθε μορφής αξιολόγησης» (Αθανασίου, σελ. 89).

Η αξιολόγηση στην Ελλάδα από το 1950 έως το 1974-1980, όπως υπογραμμίζει ο Τσιριγώτης (2002), «βρίσκεται κάτω από τη δαμόκλειο σπάθη των Νομαρχιακών Επιθεωρητών για τη Δημοτική Εκπαίδευση» ή, όπως αλλιώς το χαρακτηρίζει ο Βαρζώκας, «...στα λαίμαργα βλασάκια, που δημιουργούν ένα υπερτροφικό παρακλάδι, το επιθεωρητικό, που κυριαρχεί και εξουσιάζει όλον τον κλάδο» (Βαρζώκας, 1976, σελ. 10-11). Έτσι, η μακρόχρονη ιστορία του συστήματος επιθεώρησης συνδέθηκε με έντονη κριτική κατά της ελεγκτικής, αυταρχικής δομής εξουσίας την οποία παρήγαγε (Δούκας, 2000, σελ.,64).

Ο Ανδρέου (1983) αναφέρεται στη συγκεντρωτική τάση που επικρατεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα διοίκησης με ιδιαίτερη ενίσχυση στις δικτατορικές

περιόδους της 4ης Αυγούστου και της 21ης Απριλίου, και τις προσπάθειες για εξασφάλιση αποτελεσματικότερου ελέγχου του εκπαιδευτικού συστήματος, με έμφαση όχι μόνο στα καθήκοντα του εκπαιδευτικού και στη στάση του στη σχολική ζωή, αλλά και με επέκταση σε κάθε φάση της ιδιωτικής του ζωής «εντός και εκτός υπηρεσίας». Η αμφισβήτηση του θεσμού του επιθεωρητή, όπως αναφέρουν ο Δούκας (2000) και πολλοί άλλοι μελετητές, που ερεύνησαν το συγκεκριμένο θέμα (Kassotakis & Lambrikis-Paganos, 1944· Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1944· Βασιλού, 1990· Ζαμπέτα, 1944), στηρίζεται στη συνύπαρξη των δυο λειτουργιών στο πρόσωπο του επιθεωρητή, της διοικητικής-ελεγκτικής-καθοδηγητικής και της παιδαγωγικής, με αποτέλεσμα η διοικητική-ελεγκτική-λειτουργία να επικρατήσει της παιδαγωγικής, μετατρέποντας αφενός το θεσμό σε γραφειοκρατικό εξάρτημα του κεντρικού κρατικού μηχανισμού, αφετέρου εξοπλίζοντάς τον με μια εξουσία επιβολής, αφού ο επιθεωρητής ήταν ο διοικητικός και πειθαρχικός προϊστάμενος, αλλά συγχρόνως και ο υπεύθυνος για την επαγγελματική εξέλιξη του εκπαιδευτικού. Αυτή όμως την «παντοδυναμία του επιθεωρητή», όπως χαρακτηριστικά την ονομάζει η Ζαμπέτα (1994, σελ. 243-244), την προσεταιρίστηκε κάθε κυβέρνηση, τόσο με τις διαδικασίες της επιλογής τους όσο και με τις αρμοδιότητες που τους παρείχε, καθιστώντας το θεσμό την «ορατή μορφή μέσω της οποίας προσωποποιούνταν το σύνολο της ιεραρχικής-συγκεντρωτικής δομής εξουσίας» (Δούκας, 2000, σελ. 30). Ακόμη και μετά το 1982 η μη εφαρμογή αξιολόγησης, αν και ψηφίστηκαν νόμοι και διατάγματα, αποδεικνύει τις «τριβές» που προκαλεί το θέμα της αξιολόγησης. Οι κριτικές αναλύσεις, όπως υποστηρίζει ο Παπακωνσταντίνου (1986, σελ. 61-94), προβάλλουν την αξιολόγηση ως μέσο-μεθόδευση για την επιβεβαίωση του διοικητικού συγκεντρωτισμού, την ενίσχυση του κρατικού ελέγχου, την «υποταγή» και «εξάρτηση» του εκπαιδευτικού προσωπικού καταγγέλλοντας τον εισαγόμενο «από το παράθυρο» αυταρχισμό και αποκαλύπτοντας τις ιδεολογικές συνιστώσες της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η μορφή της αξιολόγησης που εφαρμοζόταν, η προέλευση των επιθεωρητών, ο τρόπος επιλογής τους, οι αρμοδιότητες, οι μεταβολές που έγιναν λόγω πολιτικών αλλαγών και ιδιαίτερα η σύνταξη των υπηρεσιακών εκθέσεων που ήταν συνδεδεμένες με την προαγωγή, τη μετάθεση και τη μισθολογική εξάρτηση ήταν από τα καίρια θέματα αμφισβήτησης και επίκρισης του θεσμού κατά τη μακροχρόνια θητεία του. Η μορφή της αξιολόγησης που εφαρμοζόταν δεν αποσκοπούσε ουσιαστικά στη βελτίωση του εκπαιδευτικού και της εκπαίδευσης, «αλλά μάλλον σε μια μορφή «τιμωρίας» (Κοσμίδου-Hardy & Μαρμαρινός, 2, σελ. 88). Έτσι, υπογραμμίζει ο Τρούλης (1989, όπ. αναφ. στο *Η αξιολόγηση του έργου των εκπαιδευτικών*, 2001, σελ. 37) ότι ο τρόπος με τον οποίο ασκήθηκε κατά το παρελθόν η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών έπασχε όσον αφορά την επιστημονική εγκυρότητα, επειδή δεν βασιζόταν σε επιστημονικά κριτήρια, δεν είχε σαφείς στόχους και δεν γινόταν από ειδικά εκπαιδευμένους αξιολογητές. Ο επιθεωρητής, αποδεχόμενος πρώτα ο ίδιος τις θέσεις και τα κριτήρια των προϊσταμένων του, με την έκθεση έλεγε και αξιολογούσε τη σχολική εργασία, τη διδακτική διαδικασία, τις μεθόδους διδασκαλίας και γενικότερα την ιδεολογία που επικρατούσε προσφέροντας τις αντίστοιχες πληροφορίες στους ανωτέρους του. Έτσι, η αξιολόγηση γινόταν κατά τρόπο υποκειμενικό και αυθαίρετο, αναφερόταν σε

διαστάσεις της προσωπικότητας του εκπαιδευτικού οι οποίες όχι μόνον είναι δύσκολο να συλληφθούν και να αποτιμηθούν, αλλά ήταν και εν πολλοίς άσχετες προς το έργο των εκπαιδευτικών, ενώ κατακρινόταν επίσης και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούνταν τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. Θεωρούμε απαραίτητο εδώ να αναφερθούμε σε ευρήματα έρευνας σχετικής με την αξιολόγηση των νηπιαγωγών στην περιοχή της Θράκης που αφορά έκθεση επιθεωρητή και μάλιστα στην περίοδο της δικτατορίας, η οποία διαφοροποιείται ουσιαστικά από τις εκθέσεις των άλλων επιθεωρητών, προωθώντας μια λιγότερο ελεγκτική αλλά πιο συστηματική και καθοδηγητική πρακτική αξιολόγησης του εκπαιδευτικού, αποτυπώνοντας μάλλον τις απόψεις του συγκεκριμένου επιθεωρητή (Ρεκαλίδου & Πεντέρη, 2010, σελ. 25-26).

Ανάλογα με τα κανονιστικές συνθήκες που ίσχυαν κάθε φορά, ο εκπαιδευτικός είχε στο φάκελό του μια σειρά από εκθέσεις που βασιζόνταν σε ένα σύστημα συνεχούς και αδιάκοπης καταγραφής, καταχώρησης, αναφοράς, με λεπτομερή περιγραφή των ατομικών, οικογενειακών στοιχείων, αλλά και της επιστημονικής και επαγγελματικής ταυτότητας και της προσωπικής και κοινωνικής ζωής αυτού, μετατρέποντας έτσι τον εκπαιδευτικό σε «περίπτωση» που γίνεται αντικείμενο γνώσης για μελλοντική χρήση (Μαυρογιώργος, 1993, σελ. 139-140). Ουσιαστικά, μέσα από τις υπηρεσιακές εκθέσεις, προβαλλόταν και επιβαλλόταν το ιδεολόγημα του «λειτουργήματος» και του «λειτουργού», του «ιεραποστολικού έργου» του εκπαιδευτικού. Η επιβολή του ιεραποστολικού αυτού έργου χαρακτηριστικά αποτυπώνεται και στις Γενικές Εκθέσεις των επιθεωρητών στην περίοδο που μελετούμε: «Θα καλλιεργήσω... την συναίσθηση της ευθύνης, ήτις δυστυχώς συνεπεία του πολέμου, της κατοχής και της ανταρσίας ημβλύνη παρὰ τισι Δημιλοιοις (Γ.Ε. 1960-61) (Καραβασιλής, 2006, σελ. 79), και «... υφ' ημάς διδασκάλων... να συμβάλωμεν εις το έργον της αναπτύσεως του Έθνους εις την κολυμβήθραν μιας πνευματικής και ηθικής εξυγιάνσεως (Γ.Ε. 1965-66) (Καραβασιλής, ό.π., σελ. 79), όπως αναφέρεται σε Γ. Έκθεση επιθεωρητή της περιφέρειας Ν. Σερρών του 1965-66, χωρίς να επιφέρει αλλαγή προσανατολισμού της αξιολόγησης η παρένθεση εξουσίας της Ενώσεως Κέντρου, και βέβαια στην περίοδο της δικτατορίας, όπου ο ρόλος του δασκάλου αναβαθμίζεται σε ρόλο «εθνικού διαφωτιστή» και η «εναρμονισμένη» στάση του δασκάλου αποτελεί βασικό δείκτη της αξιολόγησης του επιθεωρητή: «Ο φαινός αστήρ της Εθνικής Επανάστασεως της 21^{ης} Απριλιόν 1967... μας επιβάλλον το ιερό καθήκον να δραστηριοποιηθώμεν εις το έπακρον και να συμβάλωμεν ... εις το αναγεννητικόν έργον της δημιουργίας του ιστορικού Ελληνικού Έθνους.» (Γ.Ε. 1968-69) (Καραβασιλής, ό.π., σελ. 80). Ιδιαίτερα δε με το υλικό αντίκρισμα (προαγωγή, ευνοϊκή μετάθεση, αύξηση των αποδοχών κ.ά., στη θετική εκδοχή της έκθεσης) που είχε το αποτέλεσμα των εκθέσεων, επιβάλλονταν στους δασκάλους και στις δασκάλες οι συγκεκριμένοι ιδεολογικοί και πολιτικοί προσανατολισμοί στη δράση εντός και εκτός σχολείου, αλλά και όροι εργασίας μη αμειβόμενης εκτός σχολείου (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 281). Οι αξιολογικές εκθέσεις, αποτελώντας το σημαντικότερο «συντελεστή» στη συμμόρφωση των εκπαιδευτικών στις κάθε φορά επιταγές της εκπαιδευτικής πολιτικής, σταδιακά απογυμνώθηκαν από το εκπαιδευτικό και αξιο-

λογικό τους περιεχόμενο και περιορίστηκαν σε μια ιεροτελεστία, μια συμβολική άσκηση εξουσίας και επιβεβαίωση της σχέσης εξουσιαστών-εξουσιαζομένων (Δούκας, 2000, σελ. 29). Έτσι, μέχρι το 1974 οι αξιολογικές εκθέσεις λειτούργησαν αφενός μεν προς την καταπιεστική κατεύθυνση με τη χρήση του πειθαρχικού αυταρχισμού και αφετέρου προς την ενσωμάτωση, με πεδίο ελέγχου και έξω από την εργασία στο σχολείο, και τα ελεγχόμενα ήταν ο «ιδεολογικός προσανατολισμός» του εκπαιδευτικού στο πλαίσιο μιας προγραμματισμένης ιδεολογίας και πολιτικής που χαρακτήριζε τη μεταπολεμική ελληνική κοινωνία (Ανδρέου & Παπακωνσταντίνου, 1994, σελ. 274 και 287-291).

Η έρευνα

Σκοπός της έρευνας

Η εργασία αυτή έχει ως σκοπό να διερευνήσει την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών μέσα από τις Υπηρεσιακές Εκθέσεις των Επιθεωρητών της «Στοιχειώδους Εκπαίδευσης» της περιόδου 1965-1970 στην περίπτωση του Ν. Σερρών.

Στόχοι της έρευνας

- Να καταγράψουμε τα κριτήρια-κατηγορίες αξιολόγησης των εκθέσεων που έθετε η ίδια η πολιτεία, το περιεχόμενο και το σκοπό των συγκεκριμένων κριτηρίων.
- Να διερευνήσουμε αν οι επιθεωρητές μέσα από τα κριτήρια των αξιολογικών εκθέσεων αξιολογούσαν-βαθμολογούσαν όχι μόνο τα άκρως επαγγελματικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού, όπως *διδασκτική ικανότητα*, *επιστημονική επάρκεια*, *διοικητική ικανότητα*, ασκώντας παράλληλα μέσω αυτών έλεγχο στη μεθοδολογία, στο περιεχόμενο της διδασκαλίας και εν γένει στην εκπαιδευτική πράξη, αλλά και κατά πόσο επεκτείνονταν και στην προσωπική και κοινωνική του συμπεριφορά με σκοπό τον έλεγχο της νομιμοφροσύνης, της ιδεολογίας και το φρονηματισμό τους.
- Να διερευνήσουμε αν η ιδεολογία του επιθεωρητή αποτυπωνόταν στη σύμβαση των εκθέσεων.

Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας

Πηγή δεδομένων (τεκμήρια) στην εργασία μας αποτέλεσαν οι αξιολογικές εκθέσεις των επιθεωρητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Σερρών της χρονικής περιόδου 1965-1970 που βρέθηκαν στα αρχεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Σερρών. Συγκεκριμένα, το αρχειακό υλικό της παρούσας εργασίας αποτελείται από τα εξής στοιχεία:

1. Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' & της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών, Σχολικού Έτους 1965-1966 (αριθμός εκθέσεων: 170), 1966-1967 (αριθμός εκθέσεων: 220) και 1967-1968 (αριθμός εκθέσεων 230).
2. Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών κατά το Σχολικό Έτος 1968-1969 (αριθμός εκθέσεων: 159).
3. Εκθέσεις Επιθεωρήσεως του προσωπικού της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών κατά το Σχολικό έτος 1969-1970 (αριθμός εκθέσεων: 222).

Προϋποθέσεις και περιορισμοί της έρευνας

Μέσα από την εργασία διερευνώνται τα πεδία στα οποία επεκτεινόταν η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού από τον επιθεωρητή και είναι *«η διδακτική ικανότητα, η επιστημονική επάρκεια, η διοικητική δεξιότητα καθώς και η εν γένει επαγγελματική στάση και συμπεριφορά»*. Αναμφίβολα, όμως, για την περίοδο αυτή που μελετάμε και με βάση τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν και συνυφαίνονταν με την αξιολόγηση ως μια τελετουργική παραγωγή για την κατάδειξη της ικανότητας του εκπαιδευτικού, δεν πρέπει να διαλάθει της προσοχής μας και η αξιολόγηση των υποκειμενικών χαρακτηριστικών των αντικειμένων της αξιολόγησης, δηλαδή των εκπαιδευτικών, όπως *«η νομιμοφροσύνη, η συμμόρφωσή τους προς τις κυρίαρχες παραδοχές της κοινωνίας της περιόδου που μελετάμε καθώς και η εν γένει κοινωνική τους στάση και συμπεριφορά»* στο μικρόκοσμο όπου επαγγελματικά δραστηριοποιούνταν. Βέβαια, σε κάποιες περιπτώσεις τα στοιχεία αυτά των προσωπικών χαρακτηριστικών παρατίθεται με αρκετές επιφυλάξεις ως άκρως μη επισημονικώς αποδεκτά.

Επικρατούσες πολιτικές και κανονιστικές εκπαιδευτικές ρυθμίσεις της περιόδου 1965-1970

Στις εκλογές του 1964 η Ένωση Κέντρου εξασφάλισε την πλειοψηφία και σχημάτισε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου, η οποία προβαίνει στη μεταρρύθμιση του 1964 (εμπνευστής ο Ε. Παπανούτσος) με την κατοχύρωση της *«Δωρεάν Παιδείας»*, τη διεκδίκηση της πολιτικής διαπαιδαγώγησης μέσα από το σχολείο με βάση τις αρχές του κοινοβουλευτισμού, την έννοια του υπεύθυνου πολίτη και της αντικειμενικότητας, και παράλληλες αναφορές στη σύνδεση της οικονομίας με την εκπαίδευση. Με τη μεταρρύθμιση του 1964 είναι η πρώτη φορά που επιχειρείται να κυριαρχήσει ένα νέο πνεύμα στην ελληνική εκπαίδευση και η μεταρρύθμιση αυτή αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη και πειστική μέχρι τώρα πρόταση αστικού εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης, αφού προσπαθεί να συνδέσει το σχολείο με την κοινωνία, χωρίς να προλάβει όμως να γίνει πραγματικότητα (Μπουζάκης, χ.χ., σελ. 108).

Το 1965 δημιουργείται πολιτειακή κρίση, τα γνωστά «Ιουλιανά», και η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αρχίζει να *«πολτοποιείται»* (Κάτσικας, 2007, σελ. 220), για να καταργηθεί εντελώς από το στρατιωτικό καθεστώς του 1967. Με τον Α.Ν. 129/1967 τροποποιήθηκε ο σκοπός της Γενικής Εκπαίδευσης, η οποία θα παρείχε πλέον *«αγωγήν επί τη βάσει των ιδεωδών του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, αποσκοπεί να καταστήση τους εκπαιδευομένους ικανούς όπως εκπληρώσι τας υποχρεώσεις των ως άνθρωποι και πολίται και ανταποκρίνονται εντός της πολιτικής κοινότητος του ελληνικού έθνους εις τας επιβαλλομένας απαιτήσεις υπό της συγχρόνου ζωής»*. Σύγχρονως καταργείται το υφιστάμενο διοικητικό καθεστώς και ξεκινούν οι διώξεις των εκπαιδευτικών για τη *«νομιμοφροσύνη»*, δηλαδή αν ο υπάλληλος *«εμφορείται υπό κομμουνιστικών ή αντιεθνικών ιδεών»* ή αν στρέφεται κατά του *«κρατούντος πολιτειακού καθεστώτος»* ή εκτελεί πράξεις προβλεπόμενες από το νόμο 375/1936 (κατασκοπεία). Ο νόμος εφαρμόζεται, προβλέποντας μάλιστα ότι ο εκπαιδευτικός α-

πολύεται «διά αποφάσεως του αυτού υπουργού καθ' ης ουδεμία επιτρέπεται προσφυγή ή αίτηση ακυρώσεως». Με το Ν.Δ. 532/1970, για να διοριστεί κάποιος στην εκπαίδευση έπρεπε να τον διακρίνει «ίδιον και ουσιώδες στοιχείον διά τους εκπαιδευτικούς», που είναι «η πίστις και αφοσίωσις εις τα ελληνικά και χριστιανικά ιδεώδη». Πειθαρχικά δε αδικήματα ήταν η έλλειψη πίστης και αφοσίωσης στην πατρίδα και τα εθνικά ιδεώδη, η επιδίωξη της ανατροπής του πολιτειακού ή κοινωνικού καθεστώτος, κάθε ενέργεια που αποτελούσε δημόσια εκδήλωση πολιτικών φρονημάτων ή άσκηση προσηλυτισμού και η άσκηση κριτικής των πράξεων της προϊσταμένης αρχής.

Οι πολιτικές αλλαγές συνοδεύονταν συνήθως και με αλλαγή της εκπαιδευτικής πολιτικής, σημαντικό μέρος της οποίας ήταν η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού μέσα από τις εκθέσεις των επιθεωρητών. Αξιοσημείωτο θεωρούμε πως είναι ότι στη μεταπολεμική περίοδο, από το 1950 ως το 1970, παρ' όλες τις πολιτικές μεταβολές, καμιά τροποποίηση ή αλλαγή δεν έγινε στη διάρθρωση της εποπτείας και στο έργο των Επιθεωρητών. Ο τρόπος επιλογής και οι αλλαγές στο εποπτικό προσωπικό ήταν οι μόνες μεταβολές, και μάλιστα συχνές, ανάλογα με τους κυβερνητικούς σχηματισμούς (Φίλος, 1984, σελ. 117-149), ενώ στις εκθέσεις αξιολόγησης των εκπαιδευτικών ουσιαστικό στοιχείο της υπηρεσιακής εξέλιξης και της μονιμότητας παραμένει η συμμόρφωση και η υποταγή στα εθνικόφρονα ιδεώδη (Τσιριγώτης, 2002, σελ. 21). Στις δεκαετίες μάλιστα του 1960 και του 1970 ο θεσμός του επιθεωρητή κατηγορήθηκε ότι υπηρέτησε συνειδητά το συντηρητισμό στην εκπαίδευση και λειτούργησε ως ανασταλτικός παράγοντας σε κάθε αλλαγή (Αθανασίου, 1990, σελ. 109), στοιχεία τα οποία θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε στο αρχειακό μας υλικό και θα αφορούν την περίπτωση του Ν. Σεργών.

Έτσι, η επιλογή της συγκεκριμένης προς διερεύνηση περιόδου έγινε με κριτήρια τις σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές της χώρας -τη διακυβέρνηση του κράτους αναλαμβάνει το 1964 η Ένωση Κέντρου και το 1974 η δικτατορία- αλλά και τη μορφή της αξιολογικής έκθεσης που ίσχυε μέχρι το 1970. Οι δακτυλογραφημένες εκθέσεις που ίσχυαν μέχρι το 1970, στις οποίες ο επιθεωρητής έχει τη δυνατότητα να αυτενεργήσει και σύμφωνα με την προσωπικότητά του και ίσως την ιδεολογία του, αντικαταστάθηκαν μετά το 1970 με έντυπα του ΥΠΕΠΘ τα οποία ήταν «εμπλουτισμένα» με συγκεκριμένες παραμέτρους αξιολόγησης του εκπαιδευτικού, εξασφαλίζοντας έτσι το συστηματικότερο έλεγχο αυτού.

Περιγραφική ανάλυση του αρχειακού υλικού της χρονικής περιόδου 1965-1970

Από το 1965 μέχρι και το 1970 υποβάλλεται αναλυτική έκθεση δακτυλογραφημένη από τον επιθεωρητή με τίτλο «Έκθεσις Υπηρεσιακής Ικανότητας», με τα εξής κριτήρια:

1. Ατομικά στοιχεία κρινομένου, 2. Θεμελιώδη καθήκοντα, 3. Ειδικά καθήκοντα, 4. Αμοιβαί- Ποινάι, 5. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα α) της εργασίας του, β) της προσωπικότητάς του και, τέλος, 6. Συμπεράσματα για την επιστημονική του κατάρτιση,

τη διοικητική και διδακτική ικανότητα, την ευσυνειδησία, τη συμπεριφορά και την κοινωνική του δράση.

Ατομικά στοιχεία κρινομένου

Στην πρώτη μορφή των εκθέσεων αξιολόγησης, από το σχολικό έτος 1965 και μέχρι το 1970, στα «ατομικά στοιχεία», στα οποία αναφέρεται ο επιθεωρητής στην πρώτη παράγραφο της έκθεσης, εκτός από το σχολείο όπου υπηρετεί ο εκπαιδευτικός και το ονοματεπώνυμό του, δηλώνονται ο τόπος της καταγωγής του, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η προέλευση του πτυχίου, η μετεκπαίδευση (αν υπάρχει), ο συνολικός χρόνος υπηρεσίας και, τέλος, ο βαθμός του εκπαιδευτικού στην υπηρεσία.

Θεμελιώδη καθήκοντα

Στις εκθέσεις του Σχολικού έτους 1965-1966 και στο αρχικό σημείωμα περί θεμελιωδών καθηκόντων, αμέσως μετά τα στοιχεία του κάθε εξεταζόμενου υπάρχει τυποποιημένη στις περισσότερες των περιπτώσεων -με ελάχιστες διαφοροποιήσεις- παράγραφος.

Η συνήθης έκφραση που χρησιμοποιείται είναι «τον/την διακρίνει πίστις προς την Πατρίδα και τα εθνικά ιδεώδη» ή «εμφορεύεται υπό υγιών κοινωνικών αρχών/φρονημάτων και αγωνίζεται διά την επικράτησιν των εθνικών ιδεωδών εις το ξενόφωνον τούτον χωρίον», όταν ο δάσκαλος υπηρετεί σε σχολείο όπου δεν ομιλείται αμιγώς η ελληνική γλώσσα. Επίσης, στις περισσότερες εκθέσεις υπάρχει η έκφραση «είναι πειθαρχικός/-ή έχει συναίσθησιν ευθύνης και καθήκοντος, απέχει εκδηλώσεων ασυμβιβάστων προς το έργον και την αποστολήν του ή δεν αναμειγνύεται εις εκδηλώσεις και συζητήσεις πολιτικού περιεχομένου και συμπεριφέρεται ασόγως προς την υπηρεσίαν». Όταν πρόκειται για γυναίκες, η συνήθης έκφραση είναι: «διάγει βίον προσιδιάζοντα εις Ελληνίδα διδασκάλισσαν» ή, αν πρόκειται για δασκάλα άγαμο προχωρημένης ηλικίας, υπάρχει η φράση «διάγει αδιάβλητος».

Στις εκθέσεις των ετών 1966-1967, 1967-1968 και 1968-69 υπάρχουν οι ίδιες ακριβώς εκφράσεις. Ένα καινούριο στοιχείο που βρίσκουμε στις εκθέσεις του συγκεκριμένου επιθεωρητή και επαναλαμβάνεται σχεδόν σε όλες τις εκθέσεις είναι η αναφορά στο άρθρο 44-56 του Δημοσιοϋπαλληλικού Κώδικα, «Διάγει δημόσιον και ιδιωτικόν βίον αδιάβλητον, ανταποκρινόμενος πλήρως εις τας διατάξεις των άρθρων 44-56 του Δημ. Κώδικος» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Β' Π. Ν. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1966-1967), θέλοντας να δείξει ότι ο/η κρινόμενος/-η εκπαιδευτικός διάγει βίο ιδιωτικό και δημόσιο σύμφωνα με τα όσα το πολιτικό καθεστώς της περιόδου επέβαλλε. Στις εκθέσεις της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας χωρίς να αλλάξει η παραπάνω στερεότυπη έκφραση προστίθεται σε κάποιους εκπαιδευτικούς: «Αι καθόλου πράξεις του/της φέρουν έκδηλον το χρώμα της Εθνικής υπερηφάνειας και προσηλώσεώς της προς τα Εθνικά Ιδεώδη και το μεγαλείον της φυλής» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Β' Π. Ν. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 48, ΣΕΛ.12, Α/Α 66, ΣΕΛ. 14...)

Αξιοσημείωτες είναι οι περιπτώσεις στις οποίες ο επιθεωρητής προβαίνει σε αρνητικές κρίσεις σχετικά με τα πολιτικά φρονήματα και την ιδιωτική-οικογενειακή ζωή

των εκπαιδευτικών. Επισημαίνει ο επιθεωρητής: «Τελευταίως αναμειγνύεται εις πολιτικές συζητήσεις υποστηρίζουσα με φανατισμόν ορισμένην πολιτικήν παράταξιν, εις πραγματοποιούμενες δε εις την οικίαν της συγκεντρώσεις υπάρχει πάντοτε μουσική γνωστού αριστερού μουσικοσυνθέτη» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ Α' ΕΚ. Π. Α/Α 27, ΣΕΛ. 53, ΣΧ. ΕΤ.: 1966-67).

Από άλλη έκθεση της ίδιας περιόδου: «...Ούτως εξεδηλώθη σαφώς υπέρ ορισμένης κομματικής παρατάξεως, πολιτικολογεί δημοσία, αναγινώσκει κεντροαριστεράς εφημερίδας, χλευάζει τους αναγινώσκοντας αντιθέτους εφημερίδας, εν οίς και τον υποφαινόμενον και τους λοιπούς εν τω γραφείω διδασκάλους, ευρίσκει εις επαφήν με βουλευτάς ορισμένου κόμματος...» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ Α' ΕΚ. Π. Α/Α 11, ΣΕΛ. 21, ΣΧ. ΕΤ.: 1966-67.). Επίσης: «Εξ ασφαλών όμως πληροφοριών και εξ ιδίας αντιλήψεως, διεπιστώσαμεν, ότι ούτος, αν και υπηρέτησεν ως έφεδρος ανθυπολοχαγός ..., παρεσύρθη υπό της συζύγου του, διδασκαλίσης, διαπνεομένης υπό αριστερών φρονημάτων και της οποίας οι γονείς και οι αδελφοί ευρίσκονται εις το παραπέτασμα, έτερος αδελφός της, φοιτητής Νομικής, ήτο ηγετικό στέλεχος της νεολαίας «Λαμπράκη» των Σερρών... Αναμειγνύετο εκ του εμφανούς εις πολιτικές συζητήσεις υποστηρίζων μετά φανατισμού τον Ανδρέαν Παπανδρέου.» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ Α' ΕΚ. Π. Α/Α 24, ΣΕΛ. 48, ΣΧ. ΕΤ.: 1967-68).

Και στις εκθέσεις της περιόδου 1969-1970 κυρίαρχη έκφραση στα θεμελιώδη καθήκοντα αποτελεί η προσήλωση «εις τας εθνικάς μας παραδόσεις» ή «διαπνέεται υπό αγνών πατριωτικών και θρησκευτικών αισθημάτων». Το καινούριο στοιχείο που προστίθεται στις εκθέσεις είναι οι εκφράσεις «δεν συμμετέχει εις κερδοσκοπικάς επιχειρήσεις, δεν είναι μέλος σωματείου, ουδεμίαν σχέσιν έχουσαν με την υπηρεσίαν του, έχει συνείδησιν της αποστολής του και διάγει αδιάβλητον βίον» και εργάζεται ανελπιώς κατά «το κεκανονισμένον ωράριον» ή, όταν επρόκειτο για τον διευθυντή, «πέραν του κεκανονισμένου ωραρίου», καθώς και οι σχέσεις που έχει με την ευρύτερη κοινωνία του τόπου όπου βρίσκεται το σχολείο: «Έχει επισύρει την εμπιστοσύνην και εκτίμησιν των κατοίκων του χωρίου» ή «είναι αγαπητός εις τους κατοίκους του χωρίου». Για πρώτη φορά γίνεται μνεία στη συνεχή παρουσία –αποφυγή αδειών– του δασκάλου στο σχολείο: «αποφεύγει συστηματικώς τας αδείας», «δεν απουσιάζει αδικαιολογητώς».

Τέλος, η έκφραση «πειθαρχεί άνευ αντιρρήσεων εις τας διαταγάς των ανωτέρων του» (ΥΠ. ΕΚ. Β' ΠΕ. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΕΛ. 100, ΣΧ. ΕΤ.: 1969-70) καταδεικνύει τη συμμόρφωση του επιθεωρητή στις υποδείξεις του καθεστώτος, που απαιτεί πειθαρχία των δημόσιων λειτουργιών σύμφωνα με το άρθρο του Δ.Υ. Κώδικα 45-64.

Εντύπωση προκαλούν οι αξιολογικές κρίσεις για την προσωπική ζωή κάποιων διδασκαλισσών. Χαρακτηριστικά, αναφέρονται: «εργάζεται αποστολικώς και ίτοι είναι αναποκατάστατος εισέτι», ενώ για τις έγγαμες διδασκάλισσες συχνά αναφέρεται ως αξιολογική κρίση η φράση «είναι υποδειγματική σύζυγος, μητέρα» ή «στοργική μήτηρ».

Από τα σχόλια αυτά του επιθεωρητή δίνεται η δυνατότητα στον μελετητή των εκθέσεων να συναγάγει ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με το ότι η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού δεν περιοριζόταν μόνο στα καθαρώς υπηρεσιακά καθήκοντα, αλλά υ-

πεισερχόταν και στον ιδιωτικό του βίο, και μάλιστα με κάθε λεπτομέρεια της προσωπικής του ζωής, με πληροφορίες που συγκέντρωνε από το άμεσο περιβάλλον –κοινωνικό και υπηρεσιακό– του αξιολογούμενου εκπαιδευτικού.

Μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις σχολιάζεται «αρνητικά» το γεγονός ότι αυτός/ή δεν έχει «οικογένεια», ενώ θεωρείται ιδεωδέστερο να έχει ο εκπαιδευτικός οικογένεια αποτελούμενη από παιδιά, αρχή του πολιτικού καθεστώτος της περιόδου, που περιλαμβάνονταν στο σύνθημα «Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια». Το τρίπτυχο αυτό ιδεολόγημα εξασφάλιζε την ανοχή του λαού, δίνοντας προτεραιότητα στις παραδόσεις, στην πίστη στην αθάνατη Ελλάδα και στον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό, με κυρίαρχη την αντικουμμουνιστική ιδεολογία, καθιστώντας την οικογένεια συμπαραστάτη στην επίτευξη αυτού του σκοπού, απαιτώντας μάλιστα ο κυρίαρχος ρόλος των εκπαιδευτικών- ακόμη και με το παράδειγμα της προσωπικής και κοινωνικής τους ζωής- να είναι το έργο της ηθικής και ελληνοχριστιανικής διαπαιδαγώγησης, μια και κυρίαρχη ιδεολογία της δικτατορίας ήταν η έννοια της πολιτικής αγωγής των Ελλήνων.

Ειδικά καθήκοντα

Η επόμενη παράγραφος είναι αυτή των ειδικών καθηκόντων και αναφέρεται στην περιγραφή των διδασκαλιών που παρακολουθεί ο επιθεωρητής, στην αξιολόγηση της διδακτικής και επιστημονικής ικανότητας του δασκάλου αλλά και στην αξιολόγηση της εσωσχολικής και εξωσχολικής του δράσης.

Στην πρώτη παράγραφο -καθαρά στερεότυπη- και με τον ίδιο, επαναλαμβανόμενο τρόπο ο αξιολογητής/επιθεωρητής αναφέρει την τάξη που έχει αναλάβει ο δάσκαλος αξιολογούμενος και στη συνέχεια τα δυο συνήθως μαθήματα που ο επιθεωρητής παρακολούθησε και αξιολόγησε.

Στη δεύτερη και στην τρίτη παράγραφο των ειδικών καθηκόντων γίνεται λεπτομερής περιγραφή των δυο διδακτικών εννοιών που δίδαξε ο δάσκαλος/η δασκάλα συνήθως στα μαθήματα της Ανάγνωσης ή της Αριθμητικής (πρώτο αξιολογούμενο μάθημα) και της Ιστορίας, Φ. Ιστορίας και Γεωγραφίας –μάθημα εν γένει θεωρητικό–, δεύτερο αξιολογούμενο μάθημα Και στις δυο παραγράφους περιγράφει λεπτομερώς αν και κατά πόσο ακολουθήθηκε η τριμερής πορεία διδασκαλίας, αναφέροντας την επαρκή προπαρασκευή του για το διδακτικό αντικείμενο που δίδαξε, τη μεθοδολογία που ακολούθησε, την εφαρμογή των διδακτικών αρχών της εποπτείας και της αυτενέργειας, τον τρόπο συμπεριφοράς του απέναντι στους μαθητές, την εξατομικευμένη διδασκαλία των αδύνατων μαθητών, την εμπέδωση της νέας γνώσης, τον έλεγχο των γραπτών εργασιών των μαθητών, την καλλιέργεια των αρετών και των δημιουργικών δυνάμεων των μαθητών, την κίνηση, τη φωνή του δασκάλου, του τρόπου με τον οποίο «μεταχειρίζεται» ή «ελέγχει» τους μαθητές. Στη συνέχεια της παραγράφου παρουσιάζονται οι κρίσεις και παρατηρήσεις του επιθεωρητή για το συγκεκριμένο διδασκόμενο μάθημα: «*Ητο μία ωραία εκδήλωση, την οποίαν λίαν δεξιώς κατηύθυνεν ο διδάσκαλος και την οποίαν συνεστήσαμεν να παρακολουθήσουν και οι άλλοι μαθηταί του Σχολείου*» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 25, ΣΕΛ., 49, 9/5/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66). Σε άλλη αναφέρει: «*Ο δ/λος*

προσεπάθησε να οδηγήσει τους μαθητές εις βαθύτεραν επεξεργασίαν του κειμένου, αλλ' ελάχιστα επέτυχε, διότι ούτοι δεν έχουν εθισθή προς τούτο, ενώ ο δ/λος, άρτι τοποθετηθείς εις το Σχολείον ως προσωρινός αναπληρωτής, ουδόλως ευθύνεται». (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡ., Α/Α 26, ΣΕΛ. 51, 2/3/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66).

Χαρακτηριστική θεωρούμε την αρνητική κρίση του επιθεωρητή στην παρακάτω έκθεση: « Η διδ/σσα κατενόησεν επί τέλους, ότι διά να σταδιοδρομήση δέον να επιδοθή εις μελέτην και να αφοσιωθή μετά μείζονος ενδιαφέροντος και ζήλου εις το έργον της... Έδη προσφέρει σαφείς και σταθερείς γνώσεις και ακολουθεί προδιαγεγραμμένην πορείαν διδ/λίας, αν και μη εδραζομένην επί των αρχών της εποπτείας και αυτενεργείας.» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 25, ΣΕΛ. 49, 9/5/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66). Σε πολλές εκθέσεις γίνεται αναφορά του επιθεωρητή στην εξέταση των μαθητών, για να διαπιστωθεί η διδακτική ικανότητα του δασκάλου: «...εξετάσαντες τους μαθητάς απεκομίσαμεν ικανοποιητικάς εντυπώσεις». (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. ΠΕΡ. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1966-67, Α/Α 21, ΣΕΛ. 41).

Στη συνέχεια ο επιθεωρητής αναφέρεται στις σχέσεις του εκπαιδευτικού με τον Διευθυντή και τους συναδέλφους του Σχολείου, στην αξιολόγηση της κοινωνικής συμπεριφοράς του αξιολογούμενου, στις εξωδιδασκτικές δραστηριότητες που αφορούν τη συμμετοχή σε θρησκευτικές εκδηλώσεις, στο Σώμα Ελλήνων Οδηγών ή προσκοπισμό, σε αγαθοεργές και πολιτιστικές οργανώσεις, και την απήχηση, αρνητική ή θετική, της προσωπικότητας του αξιολογούμενου στο κοινωνικό σύνολο όπου ζει και εργάζεται, κρίνοντας μάλιστα πολλές φορές την προσωπική του ζωή, την ενδυμασία του, τη συμμετοχή στο συνδικαλισμό, τον τόπο διαμονής του, συνδέοντας όλα τα παραπάνω με το έργο του δασκάλου και έχοντας ο ίδιος συστηματική πληροφόρηση περί της προσωπικής ζωής του εκπαιδευτικού. Δηλαδή, στην τελευταία παράγραφο των «ειδικών καθηκόντων» ο επιθεωρητής εξετάζει τη δράση του αξιολογούμενου σύμφωνα με τη σχετική εγκύκλιο που στάλθηκε από τον «υπουργό» Κ. Καλαμποκιά τον Μάιο του 1967, επισημαίνοντας τα ακόλουθα: «... Η καλλιέργεια της Εθνικής και Χριστιανικής συνειδήσεως των μαθητών είναι ο πρώτος και μέγιστος στόχος της όλης σχολικής εργασίας (...). Εκπαιδευτικοί, μη πιστεύοντες εις τα ιδεώδη και τας αξίας του Έθνους, δεν έχουν θέση εις την εκπαίδευσιν. Αι εθνικάί αξίαί όμως είναι αργήκτως συνδεδεμέναί προς τας Χριστιανικάς αξίας... (Εγκύκλιος ΥΠΕΠΘ «Περί των σκοπών του σχολείου και των καθηκόντων διδασκόντων και διδασκομένων», αριθ. 65710/16-5-1967) (Ανδρέου, 2001, σελ. 89-90).

Σε έκθεση αξιολογούμενου εκπαιδευτικού υπογραμμίζεται: «Κατά το βραχύ διάστημα της θητείας του ως μέλους του Διδασκαλικού Συλλόγου, ομού μετά των λοιπών μελών, ειργάζετο διά να δοθή εις αυτόν πνοή και κατεύθυνσις καθαρώς Εθνική» (ΕΚ. ΑΤ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 50, ΣΧ. ΕΤ.: 1966-67, σελ. 101).

Σε άλλες εκθέσεις διαβάζουμε τα παρακάτω:

«... ο δ/λος κατά το παρελθόν σχολικόν έτος κατόπιν ανστηρών συστάσεών μας, ανεμέτρησε τας ευθύνας του, πλην εξακολουθεί να παρασύρεται υπό της συζύγου του, εις αντιδικίας μετά των συναδέλφων του». (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α37, σελ. 73, 6/6/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66).

«... τον απασχόλησαν όμως ιδιαίτερος αι ερωτικάί του περιπέτειαι, ενώ εξέθεσε

συναδέλφους του, ...παραλαμβάνοντας ταύτας εις ταξίδια εις την πόλιν των Σερρών, ή περιάγων ταύτας διά του μοτοποδηλάτου...επανειλημμένως υπό πολλών κατοίκων ...διετυπώθησαν κατηγορία εις βάρος του, αποδειχθείσαι αληθείς... αναμιχθείς τελευταίως εις τον συνδικαλισμόν, έδωσε οξύτητα,.. διασπάσας... την... μέχρι τούδε συνοχήν και ψυχικήν επαφήν των διδ/λων... πιέζων ή εκβιάζων... και αναμίξας εις τον συνδικαλισμόν πολιτικούς παράγοντας» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 133, σελ. 267, 12/6/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965- 66).

«Η δ/σσα, ως εμφανίζεται και εκ των στοιχείων του ατομικού της φακέλου... δεν μερίμνησε να καταστή αποδοτική. Μετά τη διάλυσιν τών, παρά τη θέλησιν των γονέων της, αρραβώνων της μετά χωροφύλακος... Κατά βροχεράν ημέραν του χειμώνας προσήλθεν στο σχολείον με πανταλόνια...». (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 114, σελ. 229, 4/6/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965- 66).

«...διετυπώθησαν εξ επισήμων πηγών της κοινότητας δείγματα ουχί αφόγου κοινωνικής συμπεριφοράς... είναι εμφανής και εντυπωσιακή η ελευθεριότης της διδασκάλισσας. Ούτως έχουν στο έπακρον παρεξηγηθεί αι σχέσεις μετά του αστυνομικού σταθμάρχου και του κοινοτικού ιατρού... Εξετάσαμεν εγγράφως καταγγελίαν και θα παρακολούθησωμεν τον πρώτον ...» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 50, σελ.100, 6/6/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66), αποδεικνύοντας αυτό που η Ελ. Μπουκουβάλα υπογράμμισε: «η διδάσκαλος εν τοις χωρίοις είναι το πρόσωπον το οποίον κυριολεκτικώς κατασκοπεύεται υπό των χωρικών. Πάσα κίνησίς της, πάσα εκδήλωσις συμπαθείας ή αντιπαθείας, πας τις λόγος, η κόμμωσίς της, η ενδυμασία της, η συναναστροφή της δεν διαφεύγει τον αυστηρότατον των χωρικών έλεγχο» (Ανδρέου, 2001, σελ. 222).

Κάποιες φορές, μάλιστα, χρησιμοποιεί τη βελτίωση της βαθμολογίας του αξιολογούμενου ως κίνητρο για συνεντισμό του, σύμφωνα με τα κοινωνικά και πολιτικά ειωθότα: «επί τη ελπίδι βελτιώσεως του διδασκάλου και ίνα ενθαρρύνωμεν τούτον βελτιώνομεν κατά το έτος τούτο δοκιμαστικώς την βαθμολογίαν του» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, Α/Α 37, ΣΕΛ. 74, 6/5/1966, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66).

Έτσι, στις εκθέσεις, ιδιαίτερα μετά από το 1967, συναντάμε αναφορές στο έργο του κάθε αξιολογούμενου για «ανάπτυξιν του πατριωτικού φρονήματος και τόνωσιν της πίστεως των κατοίκων προς τα Εθνικά Ιδεώδη», στη συμμετοχή του αξιολογούμενου στο έργο της διαφώτισης και ιδιαίτερα αν πρόκειται για διευθυντές σχολείων: «Μετέσχεν ενεργώς και εκ πεποιθήσεως ορμώμενος, εις το έργον της Εθνικής Διαφωτίσεως», «Προσφέρει τας υπηρεσίας του εις την ενταύθα χριστιανικήν κίνησιν και ειργάσθη λίαν επωφελώς κατά το παρελθόν θέρος εις τας μαθητικές κατασκευώσεις» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ.ΕΤ.: 1967-68, ΣΕΛ. 114).

Χαρακτηριστική απεικόνιση της επικρατούσας πολιτικής-εκπαιδευτικής κατάστασης είναι το απόσπασμα των παρακάτω εκθέσεων: «... παρά το γεγονός ότι, αν και γνωστός φανατικός εθνικόφρων, υπηρετεί εις χωρίον με ασυνήθως μεγάλον αριθμόν κομμουνιστών, κατόρθωσε διά της προσωπικής του αξίας να επιβληθή και εις τούτους και να κατευθύνη εις το ορθόν και το πρέπον...» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ.ΕΤ.: 1967-68, ΣΕΛ. 58). «Διά των οργανουμένων σχολικών εορτών... κατέστησε το Σχολείον του κέντρον ζωής και δημιουργίας και εστίαν εθνικού φρο-

νηματισμού...» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1967-68, ΣΕΛ.78). Διαπιστώνουμε ότι ο ρόλος του δασκάλου έχει «εμπλουτιστεί» με το ρόλο του «εθνικού διαφωτιστή», με καθοδηγητή και ελεγκτή τον επιθεωρητή.

Στο μεγαλύτερο αριθμό των εκθέσεων που αφορούν τις γυναίκες δασκάλες, ο επιθεωρητής στην κρίση του αναφέρεται κατά κύριο λόγο «... στην επαφή αυτών μετά των μητέρων και κατευθύνει ορθώς ταύτας εις θέματα των τέκνων» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1967-68, ΣΕΛ. 98) ή «... βρίσκεται σε επαφή μετά των γονέων και κηδεμόνων καθοδηγούσα δεξιώς τούτους εις θέματα αγωγής. Μετέχει κοινωνικών εκδηλώσεων και παραμένουσα εις το χωρίον συνεργάζεται με τας νεανίδας του τόπου και καθοδηγεί ταύτας εις θέματα καθαριότητας, οικιακής οικονομίας και βρεφοκομίας» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1967-68, ΣΕΛ. 62). Από τη μελέτη των εκθέσεων εξάγουμε το συμπέρασμα ότι στις κρίσεις των περισσότερων «διδασκαλιστών» δεν αναφέρεται καθόλου η φράση «*ανέπτυξαν εθνικο-διαφωτιστικήν δράσιν*» παρά μονάχα γίνεται κρίση για την επαφή και την καθοδήγηση των καθαρά «οικιακών» δραστηριοτήτων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και κάτω από το καθεστώς της χούντας παρατηρούμε ότι συνεχίζει να υπάρχει ο απόηχος του παλαιότερου ιδανικού της θεώρησης του σχολείου ως προέκτασης της οικογένειας, της ιδεολογίας, δηλαδή, που έβλεπε το ρόλο της δασκάλας ως επέκταση του ρόλου της από το σπίτι στο σχολείο, στενά συνδεδεμένο με το ρόλο της γυναίκας ως συζύγου και μητέρας (Καραστεργίου-Ζιώγου, 2007, σελ. 26, 27 και 28).

Αμοιβαί-ποιναί

Πριν προχωρήσουμε στην καταγραφή της ενότητας αυτής με βάση το συγκεκριμένο αρχειακό υλικό, θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε ότι το «πειθαρχικό θεσμικό πλαίσιο» είναι δεμένο με την ύπαρξη του δασκάλου ακόμη από την περίοδο της εκπαίδευσής του, σε μια προσπάθεια των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων, όλων των εποχών, να καταστήσουν τον δάσκαλο διαμεσολαβητή των ιδεολογικών κατευθύνσεών τους. Έτσι, το πλαίσιο με αναλυτική καταγραφή των καθηκόντων που αποσκοπούσε σε ένα δάσκαλο «*νομοταγή, επιμελή, ηθικό, χριστιανό, πατριώτη*» ξεκινάει από τη φοίτησή του στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες, όπου με το διάταγμα 3/22-3-1935 προβλεπόταν η «*κακή διαγωγή*» να αποτελεί λόγο για τη μη προαγωγή στο δεύτερο έτος καθώς και η επιβολή ποινών, όπως παραίτηση, επίπληξη, προσωρινή αποβολή, διαρκής αποβολή και από όλες τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες (Π.Α.). Το 1966 με το Β.Δ. 923/14-11-1966 επαναδιατυπώνεται το πειθαρχικό πλαίσιο, ενώ το 1971 με το Β.Δ. 798/1-12-1971 επεκτείνεται ο έλεγχος στη ζωή των σπουδαστών και εκτός Π.Α., και επεκτείνεται ο ρόλος του Διευθυντή. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκαν τα Π.Δ. 939/17-10-1977, 544/26-7-1978 και 101/10-2-1981, με τη ριζική αλλαγή να γίνεται με το Π.Δ. 101/10-2-1981 καταργώντας κάθε μορφή τιμωρίας.

Στις εκθέσεις των επιθεωρητών του σχολικού έτους 1965-1966 της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας μετά το 2^ο μέρος της έκθεσης υπάρχει το 3^ο μέρος με τίτλο «*Πειθαρχικά αδικήματα και Ηθικά αμοιβαί*». Σε μια έκθεση διαβάζουμε (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, α/α 114, ΣΕΛ. 229, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-66) σχετικά με την ποινή που

επιβλήθηκε στη δασκάλα: «*τη εγένετο κράτησις μισθού τεσσάρων ημερών δι' αυθαίρετον εγκατάλειψιν θέσεως*». Σε μια άλλη έκθεση ο επιθεωρητής προτείνει να απομακρυνθεί δάσκαλος από τη θέση του και να ακολουθήσει συστηματική θεραπεία, για να ιαθεί από το ψυχικό νόσημα από το οποίο πάσχει. Υποστηρίζει ότι είναι εντελώς ανίκανος για το επάγγελμα του δασκάλου: «*φοβούμεθα ότι ο δάσκαλος δεν θα δυνηθεί να προσφέρει επί πολύ τας υπηρεσίας του. Επιβάλλεται η απομάκρυνσίς του και η συστηματική θεραπεία του*» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Α' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΕΛ. 306, Α/Α.153, ΣΧ. ΕΤ.: 1965-1966). Από τα παραπάνω αντιλαμβανόμαστε ότι ο επιθεωρητής έχει τη δυνατότητα να προτείνει ακόμη και την απόλυση του εκπαιδευτικού, έχοντας βέβαια και τις «ιατρικές γνώσεις» να προβαίνει σε «ιατρικές γνωματεύσεις» για ψυχικά νοσήματα και ανικανότητα. Επιπλέον, ο επιθεωρητής εμφανίζεται ιδιαίτερα φειδωλός στις ηθικές αμοιβές.

Στις αξιολογικές εκθέσεις του Σχολικού Έτους 1966-1967 της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας καμιά αμοιβή ή ποινή δεν έχει καταγραφεί, ενώ σε μια έκθεση της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας (σελίδα 142 α/α 44, 29-8-1967) υπάρχει η καταχώρηση αρνητικής κρίσης: «*διά την προαναφερθείσαν ανωτέρω παραποίησιν της διδασκαλίας των Θρησκευτικών και την μη προσήκουσαν συμπεριφοράν του εν τώ δημοσίω βίω εκλήθη εις απολογία*». Ο ίδιος ο επιθεωρητής κάλεσε σε απολογία τον εκπαιδευτικό, επιβάλλοντας ποινή για την αναφορά του, «*ότι την νηστεϊάν καθώρισεν η Επιστήμη διά την από καιρού εις καιρόν αποτοξίνωσιν του σώματος*». Το γεγονός ότι καλείται σε απολογία ο δάσκαλος για παρεμβάσεις που έκανε αλλά και για ελλιπή κατάρτιση στο μάθημα των θρησκευτικών δείχνει πόσο μεγάλη σημασία έδινε το ΥΠΕΠΘ στα «*ελληνοχριστιανικά ιδεώδη*» με τα οποία ήθελε να γαλουχήσει τους Έλληνες, θέτοντας την περίοδο αυτή πλέον τη στάση του δασκάλου στην υπηρεσία του δικτατορικού καθεστώτος και των «*ιδεωδών*» με τα οποία ήθελε να διαπλάσει τον πολίτη. Έτσι, δεν αφήνει πολλά περιθώρια στην αυτενέργεια του εκπαιδευτικού και σε παρεμβάσεις προσωπικές ή επιστημονικές που δεν συνάδουν με τα ιδεολογικά του «πιστεύω».

Στις εκθέσεις του σχολικού έτους 1967-1968 της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας δεν υπάρχει καμιά επιβολή ποινής σε εκπαιδευτικό, ενώ αντίθετα απονέμονται 12 έπαινοι σε εκπαιδευτικούς με το αιτιολογικό του ενεργού ρόλου στο έργο της εθνικής διαφώτισης. Η φράση και στις 12 εκθέσεις είναι στερεότυπη: «*τω/τη απενεμήθη έπαινος υπό του νομάρχου Σερρών διά την ενεργόν συμμετοχήν του εις εθνικάς εκδηλώσεις*» (ΕΚ. ΕΠ. ΣΧ. & Δασκάλων Α' ΕΚΠ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1967-1968, ΣΕΛ.: 10, 12, 64, 112, 116...).

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι όλοι οι δάσκαλοι στους οποίους απονεμήθηκε έπαινος επέδειξαν ιδιαίτερο ζήλο για την προαγωγή των «*ιδεωδών*» του δικτατορικού καθεστώτος και γι' αυτό τους απονέμεται έπαινος από τον Νομάρχη, μετά από πρόταση του οικείου επιθεωρητή. Τον ίδιο ζήλο προς τα δικτατορικά ιδεώδη επιδεικνύει και ο επιθεωρητής της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών.

Όμως στις εκθέσεις της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών η ενότητα «*Αμοιβαι-Ποιναι*» υπάρχει μόνο σε 16, ενώ απουσιάζει παντελώς σε όλες τις υπόλοιπες. Σε αυτές τις 16 εκθέσεις που υπάρχουν δεν βρίσκουμε καμιά έκθεση

στην οποία να αναφέρονται ποινές ή αμοιβές. Η φράση είναι στερεότυπη «*Κατά το έτος τούτο δεν απενεμήθη ούτε επιμωρήθη*» (ΕΚ. ΥΠ. ΙΚ. Β' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΕΛ.: 135, 54, 80, 81, 261, 263, 270...). Σε αντίθεση με τον επιθεωρητή της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας (Σ.Χ.), ο επιθεωρητής της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας (Β.Π.), αποφεύγει, θα λέγαμε, συστηματικά να αναφερθεί σε αμοιβές και ποινές, επιδεικνύοντας αδιαφορία ακόμη και να αναφερθεί στην ενότητα αυτή της έκθεσης.

Από τις εκθέσεις του σχολικού έτους 1968-1969, την ενότητα «*Αμοιβαί – Ποιναί*» βρίσκουμε σε 34. Σε καμιά δεν υπάρχει επιβολή ποινής, σε ελάχιστες (16) υπάρχει η στερεοτυπική έκθεση «*Κατά το Σχολικό τούτο έτος ουδεμία ποινή επεβλήθη, ουδέ αμοιβή απενεμήθη εις τον διδάσκαλον/-σσα*», και στις υπόλοιπες 18 στην ενότητα υπάρχει το σημάδι: »».

Στις εκθέσεις του σχολικού έτους 1969-1970 ο επιθεωρητής Κ.Χ. της Β' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας δεν προβαίνει σε καμιά επιβολή ποινής.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα

Στις εκθέσεις των σχολικών ετών από το 1965 μέχρι το 1970 υπάρχει μια ιδιαίτερη ενότητα με τον τίτλο «*Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της εργασίας και της προσωπικότητας*» αυτού.

Σε ό,τι αφορά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας αξιολογούνται η σωματική και πνευματική υγεία του αξιολογούμενου δασκάλου, η αντιληπτική του ικανότητα και η ευστροφία, η μνήμη του, η κρίση του και η παρατηρητικότητα του. Οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται είναι μονολεκτικοί και για όλους τους εκπαιδευτικούς σχεδόν ίδιοι. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι διακρίνονται από στερεότυπες εκφράσεις με μοναδική διαφορά ως προς το ανάστημα του εκπαιδευτικού. Από τα ελίθια και τις εκφράσεις που πρωτοστατούν στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα είναι: *ευγενής, πειθαρχικός, ηθικός, τίμιος ειλικρινής, σοβαρός, εύστροφος, ευφυής, πρoός, μειλίχιος, συννεσταλμένος, καλοκάγαθος, ανεξίκακος, φιλοπονωτάτη, ταχύνοος, σώφρων διάγει βίον δημόσιον και ιδιωτικόν εξαίρετον, δυνάμενον να προβληθεί ως εξαίρετον...* Εντύπωση προκαλούν στον μελετητή τόσο η πληθώρα των επιθέτων που χρησιμοποιούνται όσο και ο χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται «*Είναι υγιής και αρτιμελής και άλλοτε ευπαρουσίαστος*», η αναφορά του επιθεωρητή και στην εξωτερική εμφάνιση αλλά και στην υγεία του εκπαιδευτικού. Τις περισσότερες φορές κατατάσσει τους εκπαιδευτικούς σε τύπους ψυχολογικούς ή παιδαγωγικούς (Γιουγκ - Φόνβινγκελ), αιτιολογώντας αυθαίρετα πολλές φορές την επιλογή αυτή με στοιχεία καθαρά της προσωπικής ζωής των εκπαιδευτικών: «... *μελαγχολική διότι παρέμεινεν αναποκατάστατος οικογενειακώς...* » (ΒΙΒ. ΕΠ. Β' ΕΚ. Π. ΣΕΡΡΩΝ, ΣΧ. ΕΤ.: 1969-1970, ΣΕΛ. 85).

Γενική αξιολόγηση - Συμπέρασμα

Σε όλες τις εκθέσεις που εξετάσαμε από το 1965 μέχρι το 1970 στο τέλος της έκθεσης αξιολόγησης υπάρχει το «*Συμπέρασμα*» με χαρακτηρισμούς και βαθμολογία κατά ενότητα αξιολόγησης:

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	Χ Α Ρ Α Κ Τ Η Ρ Ι Σ Μ Ο Σ				ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ
Επιστημονικός	Επαρκής	Ικανός	Λίαν ικανός	Άριστος	Από 1 έως 5
Διδακτικός	Επαρκής	Ικανός	Λίαν ικανός	Άριστος	Από 1 έως 5
Διοικητικός	Δεξιός/-ά	Λίαν δεξιός/-ά			Από 1 έως 5
Την εκτέλεσιν καθήκοντος	Ευσυνείδητος	Λίαν Ευσυνείδητος			Από 1 έως 5
Την συμπεριφοράν	Αξιοπρεπής	Λίαν Αξιοπρεπής	Εξαιρετος		Από 1 έως 5
Την εν γένει δράσιν	Εργατικός/-ή	Δραστήριος/-α	Λίαν Δραστήριος/-α	Εξαιρετος/επωφελής	Από 1 έως 5

Δίνεται έτσι η δυνατότητα στον επιθεωρητή να «οριοθετεί» την προσωπικότητα του δασκάλου, επαγγελματική και προσωπική, με ένα αριθμό που θα τον συνοδεύει στην επαγγελματική του καριέρα.

Οι μικρότερες βαθμολογίες που παρατηρήθηκαν (18,50 και 19) αφορούσαν εκπαιδευτικούς που ο επιθεωρητής τους κάλεσε σε απολογία, τη μία για τη μη παραμονή της στην έδρα του σχολείου και τον άλλο για τη μη σωστή συμπεριφορά στην οργάνωση συσσιτίων. Οι μεγαλύτερες βαθμολογίες (20 έως 23) δίνονται συνήθως σε δασκάλους με λίγα χρόνια υπηρεσίας και ικανοποιητική διδακτική και επιστημονική ικανότητα και δραστήρια εξωσχολική δράση, ενώ η βαθμολογία 24 έως 25 αφορά εκπαιδευτικούς ιδιαίτερα καλούς στη διδασκαλία, αλλά και με δραστήρια εξωσχολική δράση, τις περισσότερες φορές μάλιστα και με αρκετά χρόνια υπηρεσίας.

Συμπεράσματα-Διαπιστώσεις-Συζήτηση

Από την ανάλυση του αρχαιακού υλικού της περιόδου αυτής ο μελετητής καταλήγει στις παρακάτω διαπιστώσεις, όπως αυτές αποδεικνύονται και από το υλικό που έχει παρατεθεί.

- Τα πρώτα χρόνια (1965-67) της χρονικής περιόδου που εξετάζουμε οι εκπαιδευτικοί ελέγχονταν για την πίστη τους στην πατρίδα, τα εθνικά τους φρονήματα, την πειθαρχία και την άφογη συμπεριφορά προς την υπηρεσία, και ο έλεγχος αυτός υπεισέρχεται και στην προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική τους ζωή. Η προσήλωση όμως των επιθεωρητών, στα πρώτα χρόνια της επταετίας, στον έλεγχο των δασκάλων για την πίστη στην πατρίδα, στα εθνικά ιδεώδη, στις παραδόσεις, στα θρησκευτικά και κοινωνικά δεδομένα, στις εξωσχολικές δραστηριότητες και πέραν του ωραρίου, δραστηριότητες που ήταν προδιαγραμμένες και εξυπηρετούσαν την επικρατούσα πολιτική και κοινωνική ιδεολογία, γίνεται ασφυκτικά εντονότερη. Ιδιαίτερα για τους άνδρες εκπαιδευτικούς, και μάλιστα για τους διευθυντές των σχολείων, ο ρόλος του «*διαφωτιστή των ιδεών της επανάστασης του '67*» ήταν ιδιαίτερα σημαντικός και για την εξέλιξή τους, ενώ για τις γυναίκες ο ρόλος της Ελληνίδας δασκάλας, ει-

δωμένος μέσα από το πρότυπο της σωστής συζύγου, μητέρας και νοικοκυράς, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, που ξεχώρισαν ανερχόμενες στην ιεραρχία, σε θέση διευθύντριας, και οι οποίες «αμείφθηκαν» για τις εθνικές τους δραστηριότητες.

- Όλη αυτή η περίοδος διακατέχεται από το φόβο της επικράτησης των «κομμουνιστικών αντιλήψεων», αποτέλεσμα βέβαια μιας «ιδιαιτέρας» ιστορικής διαδρομής του ελληνικού έθνους, και απαιτείται από τον «νομιμόφρονα δάσκαλο» η προσωπική του προσπάθεια, ως αλληλένδετο καθήκον της εκπαιδευτικής του ταυτότητας, για την επικράτηση των αντικομμουνιστικών αντιλήψεων. Στο πλαίσιο αυτό εντάχθηκε και η ανάγκη «χαφιεδισμού», που αποδεικτικά του συναντήσαμε στις εκθέσεις που αναλύσαμε.

- Οι επιθεωρητές διαφοροποιούνται αναφορικά με το ρόλο τους ως «ελεγκτές» της νομιμοφροσύνης του εκπαιδευτικού. Ο ζήλος και η αυταπάρηση που παρατηρήθηκε σε συγκεκριμένους επιθεωρητές θεωρεί ο μελετητής ότι σχετίζονται και με την ιδεολογία αλλά και με την προσωπικότητα του ατόμου. Ακόμη και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί επιδεικνύουν, όπως φαίνεται από τις αξιολογικές εκθέσεις, «νομιμοφροσύνη» και «συμμόρφωση», αποτέλεσμα ενός δικαιολογημένου φόβου, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή τόσο στην επαγγελματική όσο και στην ιδιωτική τους ζωή.

- Η αξιολόγηση του δασκάλου από τον επιθεωρητή αναφορικά με τα ειδικά καθήκοντα επικεντρωνόταν τόσο στο διδακτικό έργο μέσα από τις αναλυτικές περιγραφικές εκθέσεις της διδασκαλίας όσο και στην επιστημονική κατάρτιση, τη διοικητική ικανότητα και την εν γένει εντός και εκτός του σχολείου δράση του. Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση του διδακτικού έργου, η αξιολόγηση του επιθεωρητή αναλώνεται σε μια λεπτομερή ανάλυση του μαθήματος που διδάχθηκε από τον δάσκαλο και ο ίδιος παρακολούθησε. Η παρουσίαση της συγκεκριμένης ενότητας στις περισσότερες εκθέσεις είναι κουραστική, αφού ο επιθεωρητής προβαίνει σε λεπτομέρειες που ουσιαστικά δεν δείχνουν αξιολόγηση, παρά μια πορεία διδασκαλίας. Ο έλεγχος της διδακτικής ικανότητας του δασκάλου περιλάμβανε τη διατήρηση των διδακτικών σταδίων των Herbart και Rein (Φράγκος, 2002, σελ. 109), όπως αυτά διαμορφώθηκαν στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα από Ν. Εξαρχόπουλο, μετατρέποντας και τη διδασκαλία σε μέσο συγκεντρωτισμού και φρονηματισμού. Έτσι, με τη σύνταξη των εκθέσεων επιτυγχάνεται ο ασφυκτικός έλεγχος της επιβαλλόμενης μεθοδολογίας και του περιεχομένου της διδασκαλίας, με αποτέλεσμα ακόμα και στην εργασία στο σχολείο να διατηρείται η φρονηματική τάση που διακατέχει όλο το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Παράλληλα με την περιγραφή της διδασκαλίας του διδακτικού αντικειμένου εμπλέκει ο επιθεωρητής και αξιολογήσεις για τον ψυχισμό του εκπαιδευτικού, κατατάσσοντάς τον μάλιστα και στο είδος ψυχολογικού τύπου που ανήκει, αναφέρεται σε γνωρίσματα της προσωπικότητάς του, όπως φωνή, κινησιολογία κατά τη διάρκεια του μαθήματος, δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι ο επιθεωρητής προβαίνει σε μια «ακτινογραφία» και του χαρακτήρα του αξιολογητή και όχι μόνο της διδακτικής ικανότητας και επάρκειάς του. Πολλές φορές, μάλιστα, αυθαίρετα συνδυάζει τη μείωση της επίδοσης του εκπαιδευτικού με προσωπικά ζητήματα ή λόγους υγείας και την αιτιολογεί ανάλογα. Ακόμη, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται τόσο στην αίθουσα διδασκαλίας και στα εποπτικά υλικά που χρη-

σιμοποιεί όσο και στη συμπεριφορά των μαθητών. Σε ό,τι αφορά τις κρίσεις των επιθεωρητών για την *επιστημονική κατάρτιση* του εκπαιδευτικού, είναι τις περισσότερες περιπτώσεις στερεότυπη η άποψη του «*επαρκώς καταρτισμένος/-η*» ο «*νέος*» εκπαιδευτικός και «*άριστα καταρτισμένος*» ο εκπαιδευτικός που έχει την εμπειρία πολλών ετών υπηρεσίας. Διαφαίνεται ότι η επιστημονική κατάρτιση του εκπαιδευτικού είναι αποτέλεσμα τόσο της εμπειρίας του όσο και της προσωπικής του προσπάθειας για αυτομόρφωση πάνω στην παιδαγωγική, στη διδακτική, στις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, ώστε να γίνεται ο «*αποτελεσματικός δάσκαλος*». Η επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση και διδακτική ικανότητα του εκπαιδευτικού, η οποία διαπιστώνεται στη μία ή το πολύ δυο επισκέψεις και παρακολουθήσεις, οπωσδήποτε θα έπρεπε να κινείται στη μεθοδολογία και πορεία διδασκαλίας που το ίδιο το κράτος επέβαλλε. Προσόντα, βέβαια, που θα έπρεπε ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να τα εμπλουτίσει, μια και η επιμόρφωση, η βελτίωση των γνώσεων στην παιδαγωγική, τη διδακτική και την απόκτηση δεξιοτήτων που οδηγούν στην αποτελεσματική διδασκαλία ήταν προσωπική του υπόθεση. Και, τέλος, η κοινωνική συμπεριφορά εντός και εκτός σχολείου και η ευσυνειδησία, κριτήρια με τα οποία η πολιτική εξουσία επέβαλλε τη δική της ιδεολογία στους εκπαιδευτικούς.

- Οι *ηθικές αμοιβές και ποινές* αποτέλεσαν περισσότερο μέσο αναγνώρισης της ιδιαίτερης προσφοράς εκπαιδευτικών στο ρόλο του διαφωτιστή της ιδεολογίας του απριλιανού καθεστώτος και της συνεισφοράς αυτών σε εθνικολαϊκές εορτές, σε κοινωφελή έργα, στη διοργάνωση νυχτερινών σχολείων.

Συνήθως, οι τιμωρητικές διαδικασίες που προέβλεπαν οι νομοθετικές ρυθμίσεις σπάνια εφαρμόζονταν στην πράξη και οι επιθεωρητές έμεναν στη διαδικασία της επίπληξης ή της μείωσης της βαθμολογίας, για να συνετιστεί ο εκπαιδευτικός. Βέβαια, η επιβολή ηθικών αμοιβών και ποινών ήταν στενά συνδεδεμένη και με την προσωπικότητα και την ιδεολογία του επιθεωρητή. Έτσι, παρατηρείται σε ίδιες χρονικές περιόδους επιθεωρητές να προβαίνουν σε απονομή απλόχερα ποινών και αμοιβών, ενώ άλλοι να είναι φειδωλοί.

- Στη θεματική κατηγορία με τίτλο «*Γενικά χαρακτηριστικά της εργασίας και της προσωπικότητας*» οι επιθεωρητές αυθαίρετα και αδικαιολόγητα προέβαιναν σε μια καταγραφή πληθώρας επιθέτων, προσπαθώντας να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού και να τον κατατάξουν σε κάποια κατηγορία ψυχολογικού τύπου, συνδέοντας πολλές φορές αρνητικές ή θετικές κρίσεις με στοιχεία της προσωπικής και οικογενειακής του ζωής.

- Οι σχέσεις επιθεωρητή και εκπαιδευτικού στον εργασιακό τομέα επεκτείνονται και στην περαιτέρω ιδιωτική ζωή του εκπαιδευτικού και αυτό αποδεικνύεται από το τι και πώς αξιολογούσαν οι επιθεωρητές, τι, δηλαδή, κατέγραφαν στις εκθέσεις τους. Είχαν τη δυνατότητα να προβαίνουν σε κρίσεις υποκειμενικές, ασαφείς, και ανατιολόγητες. Μέχρι το 1967 ο δάσκαλος αξιολογείται για την εθνοπροσύνη και ελέγχεται για τη νομιμοφροσύνη του. Άλλωστε, για να διοριστεί κάποιος/-α εκπαιδευτικός μέχρι το 1970, σύμφωνα με το Ν.Δ. 532/70, πρέπει να έχει ήθος του οποίου «*ίδιον και ουσιώδες στοιχείον διά τον εκπαιδευτικόν είναι η πίστις και αφοσίωσις εις τα ελληνικά και χριστιανικά ιδεώδη*». Στην περίοδο της δικτατορίας, η νο-

μιμοφροσύνη του δασκάλου ελέγχεται με το κατά πόσο έχει μετατραπεί σε όργανο προπαγάνδας, ιδιαίτερα όπου υπηρετεί ο εκπαιδευτικός, και όλα αυτά καλείται να τα αξιολογήσει ο επιθεωρητής στο ολιγόωρο διάστημα της μιας μέρας του διδακτικού έτους κατά την οποία επισκέπτεται το σχολείο, και ακόμη συλλέγοντας τις απαραίτητες πληροφορίες για την προσωπική και κοινωνική ζωή του.

- Η αξιολόγηση της ιδεολογίας, της εξωσχολικής δράσης και της κοινωνικής συμπεριφοράς του εκπαιδευτικού υπάρχει σε όλες τις εκθέσεις, και δεν συνάδει με τον επαγγελματισμό του εκπαιδευτικού. Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση της *κοινωνικής συμπεριφοράς* του αξιολογούμενου εντός και εκτός υπηρεσίας, παρατηρούμε κυρίαρχο το στοιχείο της *«κοινωνικής κριτικής»*, η οποία περιέχει την πολιτική και κοινωνική ιδεολογία της εποχής, καθιστώντας την αξιολογική έκθεση μέσο πίεσης και πειθαναγκασμού του εκπαιδευτικού στην ασκούμενη εκπαιδευτική πολιτική. Ο επιθεωρητής σκιαγραφεί την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού, δε διστάζει να κρίνει το παρουσιαστικό του, την ενδυμασία του, τη συμπεριφορά του στην προσωπική του ζωή, την πολιτική του ιδεολογία, τη συμμετοχή του στο συνδικαλισμό και τι εξυπηρετεί αυτή, τη συμμετοχή του σε εξωσχολικές δραστηριότητες, σε διάφορους πολιτικούς ή θρησκευτικούς συλλόγους με σκοπό να προάγεται πάντα το πνεύμα της εθνικής ιδεολογίας. Όλα αυτά τα στοιχεία συνάδουν με το πνεύμα της εποχής, που ήθελε τον δάσκαλο να αποτελεί υπόδειγμα για το *«μικρόκοσμο»* μέσα στον οποίο δραστηριοποιείται και φορέα της υπάρχουσας ιδεολογίας. Γνωρίζοντας και ο ίδιος ο δάσκαλος τις συνέπειες που θα είχε για την επαγγελματική του ανέλιξη η όποια αρνητική κριτική του επιθεωρητή, προσπαθεί να είναι τυπικός και να μην αποτελεί αντικείμενο σχολίων στην τοπική κοινωνία όπου εργάζεται και ζει, και γενικώς να εφαρμόζει αυτά που η πολιτεία απαιτεί και στην ουσία τον αναγκάζει να κάνει. Εξάλλου, δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε πως προσπαθούν, τουλάχιστον οι περισσότεροι από τους επιθεωρητές, αν πρέπει να εκφράσουν αρνητική κρίση, να μη δηλώσουν τίποτα μέσα στο έντυπο της αξιολόγησης, μια και γνωρίζουν, άλλωστε, πως οι καταστάσεις είναι *«σφιγτές»* και οι δάσκαλοι κινδυνεύουν να απολυθούν. Τους δασκάλους με έντονη *«εθνικόφρονη δράση»* τους κοσμούν με επίθετα και ελαυνούν την προσήλωσή τους στην πολιτική ιδεολογία.

Θα καταλήγαμε ότι η έκθεση του επιθεωρητή δεν αποτελούσε απλώς μια εργασιακή υπόθεση, αλλά το πεδίο ελέγχου εκτεινόταν και έξω από την εργασία του σχολείου, στο πλαίσιο του ιδεολογικού προσανατολισμού του εκπαιδευτικού. Έτσι, ο ιδιωτικός βίος, η κοινωνική ζωή, η πολιτική στάση και οι απόψεις του που κατηγοριοποιούνταν στα *«θεμελιώδη καθήκοντα»* και στη *«συμπεριφορά»* έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην αξιολόγηση και στο χαρακτηρισμό του εκπαιδευτικού. Ο ίδιος ο δάσκαλος, *«φύσει και θέσει»* αδύνατος, δεν αντιστέκεται στον επιθεωρητή και σε όσες περιπτώσεις προσπάθησε να εκφράσει μια διαφορετική άποψη, στην καλύτερη των περιπτώσεων δέχτηκε την επίπληξή του· μάλιστα, παρουσιάζεται η αυθεντία του επιθεωρητή, που ηθελημένα ή άθελα αποδέχεται και ο δάσκαλος. Η αξιολογική έκθεση αποτέλεσε μια μορφή εξουσίας διά μέσου της οποίας ελεγχόταν ο δάσκαλος για τη συμμόρφωσή του και την πιστή εκτέλεση της κάθε φορά ασκούμενης εκπαιδευτικής πολιτικής.

- Η προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης των εκθέσεων στη συγκεκριμένη ερευνητική εργασία θεωρούμε ότι συμβάλλει στην αποφυγή λαθών σε αποφάσεις που πιθανόν να ληφθούν στο μέλλον και θα αφορούν την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Λ. (1990). *Η Αξιολόγηση του διδακτικού και του εκπαιδευτικού έργου στο σχολείο: Από τον επιθεωρητή στο σχολικό σύμβουλο*. Δωδώνη, 19, 83-130.
- Ανδρέου, Α. (1983). Η Διοίκηση της Εκπαίδευσης. Από τον συγκεντρωτισμό και την ισοπέδωση στην αυτοδιοίκηση και στη δημιουργικότητα. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 14, 14-18.
- Ανδρέου, Α. (1999). *Θέματα οργάνωσης και διοίκησης της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Νέα Σύνορα, Λιβάνη.
- Ανδρέου, Α. (1999). *Η εκπαιδευτική πολιτική (1967-1974)*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.alfavita.gr/artro.php?id=18277>
- Ανδρέου, Α. (2001). *Εκπαιδευτικοί θεσμοί και πολιτικές*. Θεσσαλονίκη: Διδασκαλείο Δ. Εκπαίδευσης «Δ. Γληνός».
- Ανδρέου, Α. - Παπακωνσταντίνου, Γ. (1994). *Εξουσία και οργάνωση - διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*. Αθήνα: Νέα Σύνορα-Λιβάνη.
- Αρνιδου, Κ. - Βουρτσάκη, Ε. - Καραγεωργίου, Ε. - Κωνσταντίνου, Κ. - Παπαδόπουλος, Δ. - Τρώντσιου, Ευαγ. κ. συν. (2006). *Τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα (Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ.) και οι εκπαιδευτικοί*. Αθήνα: ΠΙΕΜ-ΔΟΕ.
- Αρχιμανδρίτης, Ι. (1957). *Επιθεωρητές και δάσκαλοι*: Τρίτολις.
- Αρχιμανδρίτης, Ι. (1959). *Τι παρατηρεί, τι ελέγχει, τι αξιολογεί ο Επιθεωρητής κατά την Επιθεώρηση*. Πάτρα: Τούλας-Μαυράκος.
- Βαρκώζας, Β. (1976). Το επιθεωρητικό πρόβλημα. *Διδασκαλικό Βήμα*, 788, 10-12.
- Βασιλόπουλος, Ζ. (1982). Για μια καινούρια πνοή στα σχολεία μας. *Διδασκαλικό Βήμα*, 924, 12.
- Βασιλού-Παπαγεωργίου, Β. (1996). *Το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα. Ο ρόλος της ΟΛΜΕ και της ΔΟΕ στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976*. Αθήνα: Πατάκης.
- Βόγλη, Ι. (2007). *Ο επίσημος λόγος του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου: «Το Πιστεύω μας» του Γ. Παπαδόπουλου*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/281/1/Vogli+Io..pdf>
- Γληνός, Δ. (1986). *Η αξιολόγηση των Εκπαιδευτικών*, Αθήνα: Διογένης.
- Γρόλλιος, Γ. - Λιάμπας, Τ. - Τζήκας, Χ. (2002). Ορισμένα ζητήματα σχετικά με την ιστορία της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού. Στο: *Η αξιολόγηση στην Εκπαίδευση. Ποιος, ποιον και γιατί*, Αθήνα: Σαββάλας, σελ. 113-134.
- Cohen, L. - Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.
- Δεληγιάνη, Α. (2002). Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού στα πλαίσια σύγχρονων απόψεων της εκπαιδευτικής αξιολόγησης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 33, 28-43.
- Δ.Ο.Ε. (1978). Επιθεωρητές Σχολείων. Ένας αποτυχημένος και αναχρονιστικός θεσμός, που χρειάζεται θεμελιακή μεταμόρφωση. *Διδασκαλικό Βήμα*, 830, 1-4.
- Δούκας, Χ. (2000). *Εκπαιδευτική Πολιτική και Εξουσία. Η περίπτωση της αξιολόγησης των εκπαιδευτικών (1982-1994)*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Faulkner, D. – Swann, I. – Baker, S. – Bird, M. – Carty, I. (1999). *Εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον. Εγχειρίδιο Μεθοδολογίας*. Ε.Α.Π.: Πάτρα
- Ιορδανίδης, Γ. (2008). *Ο θεσμός του επιθεωρητή στην ελληνική εκπαίδευση: Ιστορική επισκό-*

- ψηση της πορείας του θεσμού. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:
<http://www.elemedu.upatras.gr/eriane/synedria/synedrio3/praltika>
- Καραβασιλής, Ι. (2006). *Επιθεωρητές και δάσκαλοι αντιμετώπι. Σέρρες 1948-1975*. Θεσσαλονίκη: Ιδίου.
- Καραστεργίου-Ζιόγου, Σ. (2007). «Αγωνίστηκα όμως απεγνωσμένα και νίκησα». Η παρουσία των γυναικών εκπαιδευτικών στην ελληνική εκπαίδευση κατά το 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα: Από την Ευανθία Καϊρη στην Αγγελική Παναγιωτάκου. Στο: *Εισαγωγή θεμάτων της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Δοκίμια*. Ιωάννινα: Ε.Κ.Τ., σελ. 25-32.
- Κασσωτάκης, Μ. (2005). Αξιολόγηση και επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών. Στο: *Ποιότητα του Εκπαιδευτικού Έργου και Αξιολόγηση. Γνήσιος Διάλογος για την Παιδεία, Τόμος Εργασιών Επιστημονικής Ημερίδας που Διοργάνωσε η Διακρατική, Διεπιστημονική Εταιρεία ΣΥ.Ν.Θ.Ε.ΣΗ.: Ο Κύκλος των Εφ-ευρετικών Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 64-79.
- Κάτσικας, Χ. - Θεριανός, Κ. (2007). *Ιστορία της Νεολληνικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Κάτσικας, Χ. - Καββαδίας, Γ. (2002). *Η αξιολόγηση στην Εκπαίδευση. Ποιος, ποιον και γιατί*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Κοσμίδου-Hardy (επιμ.) (2005). *Ποιότητα του Εκπαιδευτικού Έργου και Αξιολόγηση. Γνήσιος Διάλογος για την Παιδεία, Τόμος Εργασιών Επιστημονικής Ημερίδας που διοργάνωσε η Διακρατική, Διεπιστημονική Εταιρεία ΣΥ.Ν.Θ.Ε.ΣΗ.: Ο Κύκλος των Εφ-ευρετικών Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κυριαζή, Ν. (2005). *Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1984). Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού: Γραφειοκρατική συμμόρφωση ή μετασχηματική παρέμβαση;. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 15, 11-19.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1993). *Εκπαιδευτικοί και Αξιολόγηση*, Αθήνα: Σύγχρονη Εκπαίδευση.
- Μαυρογιώργος, Γ. (1986). Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού: Διαπραγματεύσεις προσεταιρισμού και επαγγελματική αυτονομία. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 28, 15-19.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2003). *Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου. Τάσεις, προβλήματα και Προοπτική, 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο «Σύνδεση Τριτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης»*: Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ., Δημοσίευση Β.
- Μηλιός, Γ. (1998). Η εκπαίδευση ως λειτουργία του κράτους. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*. 40, 43-64.
- Μπουζάκης, Σ. (χ.χ.). *Νοελληνική Εκπαίδευση (1821-1985)*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μυλωνάς, Θ. (1992). Αλλαγές του ρόλου του εκπαιδευτικού. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 48, 29-37.
- Νέα Ακρόπολη. Πολιτιστικός Φιλοσοφικός Οργανισμός (2008). *Ανθρώπινοι χαρακτήρες σύμφωνα με τον Καρλ Γιουνγκ*. Διατίθεται στην ιστοσελίδα: <http://www.nea-acropoli-athens.gr>
- Νούτσος, Μ. (1986). *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Νούτσος, Χ. (2007). Το έμφυλο αξίωμα του Επιθεωρητή. Στο: *Εισαγωγή θεμάτων της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Δοκίμια*. Ιωάννινα. Ε.Κ.Τ., σελ. 33-41.
- Παπακωνσταντίνου, Π. (1986). Εισήγηση για την Αξιολόγηση. Στο: *Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Διογένης, σελ. 61-94.
- Παπαναστασίου, Κ. (1990). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου, Λευκωσία.
- Παπασταμάτης, Α. (2001). Η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 3, 37-63.

- Παρασκευοπούλου, Ι. (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, τόμοι Ι, ΙΙ. *Ποιες αποφάσεις πήρε η 46^η Γ. Συνέλευση* (1977). Δ.Ο.Ε., Διδασκαλικόν Βήμα, 4, 5.
- Πυργιωτάκης, Ι. (1999). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ρεκαλίδου, Γ. - Πεντέρη Ευθ. (2010). *Επιστημονικό Βήμα 12*, σελ. 15-36.
- Σακελλαρίου, Κ. (1953). *Η πρώτη επιθεώρησής μου από τον κ. Νικόλαον Εξαρχόπουλον*. Επιστημονικόν Βήμα, 8, 17-19.
- Σολομών, Ι. (1998). Μοντέλα και πρακτικές εκπαιδευτικής αξιολόγησης: Μορφές κοινωνικού ελέγχου και συγκρότηση παιδαγωγικών υποκειμένων. *Virtual School, The sciences of Education*, τόμος 1, τεύχος 2, Αύγουστος 1988. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.auth.gr/virtualwchool/1/TheoryResearch/CongressSolomon.html>
- Τζιμόπουλος, Α. (1966). Το επιθεωρητικόν πρόβλημα. *Διδασκαλικόν Βήμα*, 4, 32-35.
- Τσιμπούλης, Α. (1967). Ηθικά αμοιβάι ένα ανώτερον κίνητρον. *Διδασκαλικόν Βήμα*, 618, 4-6.
- Τσιριγώτης, Θ. (2002). *Η αναδιάρθρωση στην εκπαίδευση*. Στο: *Η αξιολόγηση στην Εκπαίδευση. Ποιος, ποιον και γιατί*. Αθήνα: Σαββάλας, σελ.19-52.
- Φίλος, Στ. (1984). *Το χρονικό ενός θεσμού. Διοίκηση και εποπτεία της εκπαίδευσης κατά την τελευταία 150ετία. 1832-1984*. Αθήνα: Εκδόσεις για όλους.
- Φράγκος, Χ. (1930). *Εκπαιδευτικά θέματα παιδείας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Φράγκος, Χ. (1991). Η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου. *Επιστημονικό Βήμα*, 4, 3-6.
- Φράγκος, Χ. (2002). *Ψυχοπαιδαγωγική. Θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας παιδείας διδακτικής και μάθησης*. Αθήνα: Gutenberg.

Αρχειακό Υλικό

- Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' & Β' Εκπαιδευτικής Σερρών, Σχολικού Έτους 1965-1966.
- Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' & Β' Εκπαιδευτικής Σερρών, Σχολικού Έτους 1966-1967.
- Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' & Β' Εκπαιδευτικής Σερρών Σχολικού Έτους 1967-1968.
- Εκθέσεις Επιθεωρήσεως Σχολείων και Διδασκάλων της Α' Εκπαιδευτικής Περιφέρειας Σερρών κατά το Σχολικό Έτος 1968-1969.
- Εκθέσεις Επιθεωρήσεων του προσωπικού της Β' Περιφέρειας Σερρών κατά το Σχολικό Έτος 1969-1970.